בבית המשפט העליון **בג"ץ 64840-07-25**
בשבתו כבית משפט גבוה לצדק

1. **המועצה האזורית לכפרים הלא מוכרים** (קרן אלסיראג' בע"מ), חל"צ 513813584
2. **ועדת ההיגוי העליונה לערבי הנגב** ("סנד" קרן לתמיכה וסיוע לחברה הערבית הבדואית) ע"ר 580796126
3. **עמותת במקום – תכנון וזכויות אדם**, ע"ר 580342087
4. **איתך مَعَكِ – משפטניות למען צדק חברתי**, ע"ר 580375582
5. **עמותת קשת – קהילה | תרבות | סביבה**, ע"ר 580350379
6. **האגודה לזכויות האזרח**, ע"ר 580011567

על-ידי"כעוה"דעבירג'ובראן)מ"ר44346(ו/אואבנר פינצ'וקו/ או עודד פלר ו /אוגדירניקולאו/ אודבי גילד-חיוו/או טלחסיון/אוניצן אילני ו/ או הגר שחטרו/או רעות שאער ו/או הילה שרון

מהאגודה לזכויות האזרח בישראל

ה ע ו ת ר י ם

נ ג ד

1. **ועדת השרים לענייני הסדרת התיישבות ופיתוח כלכלי של החברה הבדואית בנגב**
2. **ממשלת ישראל**
3. **מועצת מקרקעי ישראל**

על-ידי פרקליטות המדינה,
משרד המשפטים, ירושלים
טלפון: 073-3925590 ; פקס: 02-6467011

ה מ ש י ב י ם

תגובה מקדמית מטעם המשיבים

1. בהתאם להחלטת בית המשפט הנכבד (כב' השופט ע' גרוסקופף) מיום 24.7.25 ולארכות שניתנו, מתכבדים המשיבים להגיש תגובה מקדמית לעתירה כדלקמן.

2. עניינה של העתירה בבקשת העותרים למתן צו על-תנאי אשר יורה למשיבים לבוא וליתן טעם:

> "מדוע לא תבוטל החלטת המשיבה 1 מיום 25.5.2025, בדו/9 – "מדיניות להסדרת התיישבות האוכלוסייה הבדואית בנגב בשטחי תביעות הבעלות ביישובי קבע", אשר צורפה לפרוטוקול החלטות הממשלה וקיבלה תוקף של החלטת ממשלה מס' 3101 (בדו/9) ביום 5.6.2025.
>
> מדוע המשיבה 1 לא תפרסם לציבור מבעוד מועד את סדר יומה, את הצעות ההחלטה שהיא עומדת לדון בהן ואת טעמיהן, תעמיד פרק זמן סביר לקבלת הערות מן הציבור, ותשקול את הערות הציבור טרם קבלת החלטותיה."

3. המשיבים יטענו כי דין העתירה **להידחות על הסף** שכן העתירה אינה בשלה להכרעה ומוקדמת במובן זה שטרם התקבלו החלטות מעשיות-אופרטיביות המיישמות את התוכנית מושא העתירה ובפועל אין לפני בית המשפט הנכבד כל עותר קונקרטי או מקרה קונקרטי כלשהו או מערכת עובדות ספציפית שיהיה בו כדי להמחיש את טענות העותרים לפגיעה בזכויות כפי העולה מעתירתם.

מעבר לאמור, יטענו המשיבים כי דין העתירה **להידחות לגופה** בהיעדר עילה להתערבותו של בית משפט נכבד זה בתוכנית מושא העתירה, שכן לא נפל כל פגם, כל שכן פגם המצדיק התערבותו של בית משפט נכבד זה, בהתנהלות המשיבים או בתוכנית מושא העתירה.

ההדגשות בציטוטים שלהלן הוספו, אלא אם צוין במפורש אחרת.

<u>העובדות הצריכות לעניין</u>

ועדת השרים לענייני הסדרת התיישבות ופיתוח כלכלי של החברה הבדואית בנגב

4. ועדת השרים לענייני הסדרת התיישבות ופיתוח כלכלי של החברה הבדואית בנגב הוקמה בהחלטת ממשלה מס׳ 356 מיום 19.3.23 (להלן: **ועדת השרים**); בהתאם להחלטת הממשלה הרכב ועדת השרים: ראש הממשלה – יו״ר הוועדה, השר לשוויון חברתי – מ״מ יו״ר הוועדה. עוד חברים בועדת השרים: שר האוצר, השר לביטחון לאומי, שר הנגב, הגליל והחוסן הלאומי, שר הבינוי והשיכון, שר הכלכלה והתעשייה, שרת המודיעין, שר הפנים, שר הרווחה והביטחון החברתי, שרת התחבורה והבטיחות בדרכים,שר החינוך, השרה להגנת הסביבה, שר העבודה, שר החקלאות ופיתוח הכפר, שרת ההתיישבות והמשימות הלאומיות ושר האנרגיה והתשתיות.

מוזמנים קבועים לדיוני ועדת השרים:
המנהל הכללי, משרד ראש הממשלה, ראש המועצה הלאומית לכלכלה, הממונה על התקציבים, משרד האוצר, מנהל אגף בכיר לפיתוח כלכלי-חברתי בחברה הבדואית בנגב ומנהל הרשות לפיתוח והתיישבות הבדואים בנגב.

בהתאם להחלטת הממשלה סמכויות ועדת השרים הוגדרו כדלקמן:

> **"התוויית המדיניות הכוללת לנושא הסדרת התיישבות הבדואים בנגב, לרבות הפיתוח הכלכלי חברתי של האוכלוסייה.**
> **הוועדה תדון בכלל הסוגיות והנושאים הקשורים להסדרת התיישבות הבדואים בנגב, לרבות פוליגמיה, ובכלל זה בקידום פתרונות תכנוניים, בפיתוח כלכלי חברתי, בתיאום והכרעה בין הגופים הרלוונטיים, בקביעת לוחות זמנים ובהסרת חסמים.**
> **בנושאים הקשורים לפוליגמיה, ההחלטות יתואמו עם משרד המשפטים ...".**

החלטת ממשלה מס׳ 356 ניתנת לצפייה בקישור:
https://www.gov.il/he/pages/government_decision_356

5. לצורך גיבוש התוכנית מושא עניינו ואשר קבלה את אישור ועדת השרים, קיימו גורמי מקצוע בכירים של המשרדים הנוגעים לעניין, דיונים רבים והוחלפו טיוטות רבות, לרבות עם מנכ"לים של המשרדים הרלוונטיים. כך השתתפו בדיונים שהובלו על ידי מנכ"ל משרד התפוצות והמאבק באנטישמיות ומנכ"ל רשות הבדואים, בין השאר, מנכ"ל משרד הפנים, מנכ"ל המשרד לביטחון לאומי, יו"ר מטה התכנון הלאומי, סגן ראש המל"ל, המשנה ליועצת המשפטית לממשלה (משפט אזרחי), סגן הממונה על התקציבים באוצר, יו"ר הוועדה המחוזית לתו"ב דרום, מתכננת מחוז דרום, נציגי רשות מקרקעי ישראל והיועצים המשפטיים של משרדי הממשלה הרלבנטיים. נדונו לעומק אפשרויות הפעולה השונות, ההיסטוריה של היעדר הצלחה בטיפול המדינה לעניין זה עד עתה ורעיונות שונים נכתבו אף טיוטות רבות שעברו שינויים לאורך הדיונים השונים והתקדמות עבודת המטה.

כמו כן, הצעת המחליטים שהוגשה על ידי שר התפוצות, נדונה עובר להגשתה לוועדת השרים עם שר הפנים, השר לביטחון לאומי, שר השיכון, שר המשפטים והשרה להתיישבות ומשימות לאומיות.

6. מדברי ההסבר להחלטת ועדת השרים עולה כדלקמן:

> "... מאז ועד היום נחלה הרשות לפיתוח והתיישבות הבדואים בנגב (ולפני כן מינהלת הבדואים) הצלחה מוגבלת ביותר בניסיון להגיע להסדרי פשרה עם תובעי בעלות בתחומי התכניות המאושרות למגורים, למסחר ולתעשייה ביישובי הבדואים בנגב. **בנסיבות אלה, עד כה, ובחלוף שנים רבות מאז הוקמו, בחלק מהישובים, המרוצפים בתביעות בעלות, מעל ל-70% מהשטחים אינם משמשים למגורים, תעשייה, שימושים ציבוריים או מסחר, אינם מפותחים ולא ניתן לממשם לייעודם.**
> **פריסת אוכלוסייה כה דלילה מקרב תובעי הבעלות בלבד על פני שטחים כה נרחבים, לצד היעדר אפשרות להסדיר בשטחים אלה התיישבות של אוכלוסייה נוספת מהפזורה, אינם מקיימים את התנאים הנדרשים לפיתוח היישובים ואת מימוש המטרות שלשמן הם הוקמו.**
> **המתווה המוצע בהצעת החלטה זו בא לנסות ולשנות מצב זה ולהביא למבנה יישובי יעיל ובר פיתוח באמצעות שילוב של כמה מהלכים, שיוחלו בשלב ראשון לגבי חמישה יישובים** ...".

העתק דברי ההסבר להחלטת ועדת השרים מצורף ומסומן **<u>מש/1</u>**.

7. ביום 25.5.25 התקבלה החלטת ועדת השרים מושא העתירה שכותרתה "**מדיניות להסדרת התיישבות האוכלוסייה הבדואית בנגב בשטחי תביעות הבעלות ביישובי הקבע**". החלטת ועדת השרים קיבלה תוקף של החלטת ממשלה ביום 5.6.25 (החלטת ממשלה מס' 3101) במסגרתה נקבע כדלקמן (להלן: **התוכנית**):

> "בהמשך להחלטות הממשלה ... וכדי לקדם מבנה יישובי יעיל ובר פיתוח שיאפשר את הסדרת התיישבות האוכלוסייה הבדואית בנגב בקרקעות ביישובי הקבע שהוגשו לגביהן תביעות בעלות במסגרת הליכי הסדר מקרקעין (להלן: תביעות בעלות):

1. להנחות את שר הבינוי והשיכון, בתפקידו כיו"ר מועצת מקרקעי ישראל, להביא בתוך 30 יום בפני המועצה, בתיאום עם הרשות לפיתוח והתיישבות הבדואים בנגב (להלן – רשות הבדואים), רשות מקרקעי ישראל ומשרד המשפטים ובאישור משרד האוצר, הצעת החלטה לתיקון פרק משנה 6.5 סימן א' לקובץ החלטות המועצה שתכלול פיילוט למתווה תמורות מותאם לפשרות עם תובעי הבעלות הכלולים ביישובים כסייפה, מרעית, סעווה, אבו תלול ולקיה בלבד (להלן – יישובי הפיילוט), שיהיה מוגבל בהיקף הדונמים הכולל לתמורות, תוך מתן עדיפות לפשרות קרקע על שטחים המיועדים להסדרת התיישבות של תושבים אחרים מלבד משפחות תובעי הבעלות. כמו כן, המתווה יכלול הצעה להפחתת התמורות על פני הזמן, בשים לב בין השאר לפניות מטעם המדינה לתובעי הבעלות או יורשיהם לפי החלטה זו. מתווה התמורות המותאם יהיה בתוקף למשך 6 חודשים שתחילתם במועד פרסום הקול הקורא. לאחר מכן יחול מתווה תמורות פוחת למשך 4 חודשים נוספים בלבד. עדכון בדבר יישום הצעת ההחלטה, ככל שתתקבל, והצורך בהרחבת יישום הפיילוט ליישובים נוספים בנגב, יימסר ויידון בממשלה או בוועדת השרים בתוך שנה מיום קבלת החלטת המועצה. במסגרת הצעת ההחלטה ייקבע מנגנון לפקיעת תוקפה ככל שהאמור בסעיף 4 לא יישום.

2. להנחות את שר הבינוי והשיכון, בתפקידו כיו"ר מועצת מקרקעי ישראל, להביא בתוך 30 יום בפני המועצה, בתיאום עם רשות הבדואים, רשות מקרקעי ישראל, משרד האוצר ומשרד המשפטים, הצעת החלטה לתיקון פרק משנה 6.5 סימן ג' שבה יוצע לקבוע את המועד הקובע לזכאות לתובעי בעלות או יורשיהם בשים לב להיענותם לפניות מטעם המדינה אליהם לפי החלטה זו.

3. יובהר כי גורמי האכיפה, בכלל זה רשות מקרקעי ישראל, הסיירת הירוקה והרשות לאכיפה במקרקעין, לאחר התייעצות עם רשות הבדואים, יבצעו פעולות אכיפה ביחס למקרקעין שלגביהם נחתמו הסכמי פשרה עובר להחלטה זו וטרם יושמו או שלא יושמו באופן מלא או הסכמי פשרה שייחתמו בהתאם לאמור בהחלטה זו ולא התבצע במועדם, זאת על בסיס מדיניות האכיפה של גופי האכיפה ביחס לאכיפה תומכת הסדרה.

כמו כן, להנחות את רשות מקרקעי ישראל, באמצעות הפרקליטות, להגיש תביעות נוגדות ביחס למקרקעין המנויים בהסכמי הפשרה שלא יושמו, ובכלל זה לפי החלטה זו, או לבחון הגשת בקשה להפקעת המקרקעין בהתאם לפקודת הקרקעות, והכל לשם רישום המקרקעין על שם המדינה ומימוש הצורך הציבורי במקרקעין אלו לפי הצורך והעניין בהתאם לדין החל.

4. על רקע שיטת ה"הסדרה במקום" שבמסגרתה אושרו תוכניות לפי חוק התכנון והבנייה, תשכ"ה-1965, בשטחים שכוללים תביעות בעלות, מבלי שקידומן ואישורן של תוכניות כאמור הותנו בהסכמת תובעי הבעלות, או יורשיהם, לפשרה על תביעותיהם, ולאור ההיתכנות הנמוכה לפיתוח שטחים אלה ולהסדרת התיישבותם של תושבים אחרים בהם בנסיבות אלה, לפעול בעניין שטחים אלה כדלקמן:

א. להנחות את שר התפוצות והמאבק באנטישמיות, כממונה על רשות הבדואים, לצאת בתוך 14 ימים מיום אישור מתווה תמורות עדכני על ידי מועצת מקרקעי ישראל לפי סעיף 1 להחלטה זו, בקול קורא, אשר יגובש בתיאום עם מנהל התכנון, שיפנה לתובעי בעלות ויורשיהם אשר הגישו תזכירי תביעה על שטחים שבתחומי יישובי הפיילוט או על שטחים הצמודים לתחומי השיפוט של יישובים אלו, כדי להגיע להסכמות עמם בקשר לתביעות הבעלות ולהביא להסדרת התיישבותם ולהסדרת התיישבות תושבים אחרים בשטחים

אלה, באופן שיבטיח מבנה יישובי יעיל ובר פיתוח תוך התאמת הפרוגרמות ומפרט התשתיות ליעדי אוכלוסייה ריאליים, למקובל במרחב הכפרי, ליעילות הנדסית ועל מנת להבטיח צפיפות ורציפות בינוי בכל שלב פיתוח ושמירה על זכויות המדינה במקרקעין. בקול הקורא יובהר כי בהתאם לתוצאותיו תבחן רשות הבדואים את הצורך והאפשרות לקדם הליכי הפקעה ביחס לתאי שטח שלגביהם יימצא כי קיים צורך והיתכנות ממשית לפיתוח היישוב, בין אם בהסכמת תובעי הבעלות או יורשיהם ובין ללא הסכמתם, וזאת משעה ששטחים אלו מתאימים ונדרשים להסדרת התיישבות או לפיתוח היישוב, זאת כאמור בסעיף קטן (ג)(2) שלהלן.

ב. שר התפוצות והמאבק באנטישמיות רשאי לצאת בקול הקורא בשלבים, תוך מתן עדיפות, בין השאר, ליישובים שבהם היחס בין היקף השטח שאינו מפותח, שלגביו קיימות תביעות בעלות, לכלל שטח היישוב, הוא הגדול ביותר.

ג. בחלוף חצי שנה מפרסום קול קורא לפי ס"ק א' ולאחר הערכה מחודשת של רשות הבדואים לגבי ההיתכנות למימוש התכנון והפיתוח בשטחים שבהם הושגו הסכמות מלאות של תובעי הבעלות או יורשיהם וכן בשטחים שנדרשים לעמדת רשות הבדואים להסדרת התיישבות או לפיתוח היישוב והינם בעלי היתכנות למימוש ופיתוח בכפוף לקידום הליכי הפקעה, לפעול כדלקמן:

1) להנחות את רשות הבדואים לגבש תוכניות מתאר מפורטות ליישובים שלגבי שטחיהם הוצא הקול הקורא, בהתאמה להיקף האוכלוסייה המיועדת ובשים לב למידת ההיתכנות למימוש התוכניות המאושרות ולפיתוח, ולהגיש את התוכניות העדכניות למוסדות התכנון הרלוונטיים. לצורך יישום סעיף זה בשנים 2026-2028, יש לבצע פעולה מאזנת בהתאם להגדרתה בסעיף 40(א) לחוק יסודות התקציב, התשמ"ה-1985. רשות הבדואים תקצה מתקציבה סך של עד 5 מיליון ₪ בשנה, בשנים 2026-2028.
2) ביחס לשטחים שייכללו בתוכניות העדכניות שיוגשו לפי פסקה (1) ואשר לשם מימושם נדרש לנקוט בהליך הפקעה ומבלי לגרוע מסמכות שר האוצר והוועדה המייעצת לפי פקודת הקרקעות (רכישה לצורכי הצבור), 1943, להטיל על רשות הבדואים לפעול מול הייעוץ המשפטי לממשלה, משרד האוצר ורשות מקרקעי ישראל בכדי לבחון את כלל ההיבטים הנדרשים לטובת קידום הליכי הפקעה בהתאם לפקודת הקרקעות, לרבות היבטים משפטיים הנוגעים לעניין.

3) לקבוע ביחס לשטחים אשר לגביהם לא הושגו הסכמות עם תובעי הבעלות והמיועדים למגורים ומשיקולי תכנון מוצע במסגרת הליכי התכנון לפי סעיף ג(1) להשאירם בתחום היישוב, כי ככל שנמצא שלא קיימת היתכנות או הצדקה למימושם למגורים, יוצע לשנות את ייעודם בתוכנית שתגובש לפי סעיף ג(1) ככל שאין מניעה משפטית לכך וכן כי הרשות לא תפתח אותם, למעט לצורכי ציבור ותשתיות.

4) להנחות את רשות הבדואים להגיש למשרד הפנים בקשה להתאמת תחומי השיפוט של היישובים שלגביהם התפרסם קול קורא, שתכלול, בכפוף לשיקולים התכנוניים העדכניים, גריעה של שטחים שאינם נדרשים להסדרת התיישבות או לפיתוח היישוב.
5. להורות לרשות הבדואים לקדם פתרון סטטוטורי למתן מענה תשתיות מקומי לצורכי התושבים לתקופת הביניים לזמן קצוב, בהסכמת משרדי הממשלה הרלוונטיים, אשר יאפשר מעבר מהיר של תושבי הפזורה לשטחים שהושגו לגביהם הסכמות מלאות של תובעי הבעלות או יורשיהם, וכן לשטחים שנדרשים לעמדת רשות הבדואים להסדרת התיישבות או לפיתוח היישוב והינם בעלי היתכנות למימוש ופיתוח בכפוף לקידום הליכי הפקעה.

6. ככל שנדרשים תיקוני חקיקה ליישום יעיל ומהיר של החלטה זו, להנחות את השרים הרלוונטיים להפיץ תזכירי חוק בנושא בתוך 90 ימים מתום הליך הקול הקורא.

7. יובהר כי אין באמור בהחלטה זו כדי לגרוע מסמכויות מוסדות התכנון ומעצמאות שיקול דעתם.

8. אין באמור בהחלטה זו כדי לגרוע מפעולות אכיפה המבוצעות או ממדיניות האכיפה שנקבעה לעניין זה, לרבות אכיפה מינהלית ושיפוטית ביחס לשטחים בהם לא הושגו הסכמות בהתאם למתווה, והכל בכפוף לכל דין.

9. להנחות את רשות הבדואים לדווח לוועדת השרים אחת ל-6 חודשים על סטטוס מימוש ההחלטה."

החלטת ממשלה מס' 3101 ניתנת לצפייה בקישור:

https://www.gov.il/he/pages/dec3101-2025

8. מאז החלטת הממשלה ועל מנת ליישמה, התקיימו דיונים של גורמי משרד התפוצות ורשות הבדואים עם רמ"י, משרד האוצר ומשרד המשפטים במטרה לקדם הצעת החלטה למועצת מקרקעי ישראל לפי סעיף 1 להחלטת ועדת השרים. עוד התקיימו דיונים של גורמי משרד התפוצות ורשות הבדואים עם מינהל התכנון על נוסח הקול הקורא לפי סעיף 4(א) להחלטת ועדת השרים. **יצוין כי הצעת החלטה בנושא טרם עלתה לדיון במועצת מקרקעי ישראל ועל כן "מתווה התמורות" טרם ניתן ליישום באופן מעשי-אופרטיבי**.

9. למען הסדר הטוב ובהינתן הטענות העולות מן העתירה נתייחס בקצרה אף להמלצות ועדת גולדברג שמונתה בהתאם להחלטת ממשלה מס' 2491 מיום 28.10.07 ובראשה עמד כב' השופט אליעזר גולדברג ז"ל, בכדי להמליץ לממשלה על מדיניות להסדרת ההתיישבות הבדואית בנגב ובכלל זה גיבוש המלצות לתיקוני חקיקה בנושא.

החלטת ממשלה מס' 2491 ניתנת לצפייה בקישור:

https://www.gov.il/he/pages/2007_des2491

כך בדו"ח ועדת גולדברג נכתב, בין השאר, כך:

"תביעות בעלות שאינן מוסדרות עשרות שנים, משתקות את הפיתוח של אזורים שלמים, ואת פיתוחם של היישובים הבדווים היושבים על אדמות תביעה רחבות, לשבע יישובי הקבע עברה רק חלק מהאוכלוסייה הבדווית.
חשיבות מיוחדת יש לתת "לדו"ח מסכם של צוות המומחים לעניין הסדר מקרקעין אזור הסייג והנגב הצפוני" (ועדת פליאה אלבק ז"ל) אשר הגיש באוקטובר 1975 את המלצותיו לממשלה, וזו אישרה את ההמלצות. המלצות אלה שימשו בסיס לכל ההצעות הממשלתיות שבאו אחר כך בנוגע להסדר בעיית הקרקעות.

מאז 1997 מעדכן מינהל מקרקעי ישראל מעת לעת את פרטי ההסדר שבדו"ח המסכם של הוועדה, כששלושת יסודות ההצעה שרירים וקיימים, דהיינו: אי הכרה בזכויות הבדווים על הקרקע, נכונות להציע לתובעי הקרקע פיצוי "לפנים משורת הדין", והתניית תשלום הפיצוי בפינוי הקרקע ומעבר לאחר מהיישובים המוכרים, וכדברי

ההצעה: "לא ינתן שום פיצוי אלא למי שמפנה את השטח או פינה אותו בעבר, ואינו מתגורר ואיננו מחזיק עוד בשום מקום באזור הסייג פרט לאדמות שהוקצו לו בעיירות המיועדות לבדואים או באיתורים שייעדו לעיבוד חקלאי לבדווים".

המדיניות חייבת להיות מוגדרת ועקבית, וכדי שתהיה כך צריכים כל פרטיה למצוא את ביטויה בחוק בלי מרווח לשיקול דעת, אין מקום לפשרות אינדיווידואליות ולמשא ומתן פרטני."

דו"ח ועדת גולדברג ניתן לצפייה בקישור:
https://www.gov.il/he/pages/goldberg

10. על מנת ליישם את המלצות ועדת גולדברג הוקם **צוות יישום** אשר בראשו עמד מר אודי פראוור וזאת כפי המפורט בהחלטת ממשלה מס' 4411 מיום 18.1.09.

החלטת ממשלה מס' 4411 ניתנת לצפייה בקישור:
https://www.gov.il/he/pages/2009_des4411

11. בדו"ח צוות היישום (להלן: **דו"ח פראוור**) שגובש על בסיס דו"ח גולדברג ואומץ בהחלטת ממשלה מס' 3707 מיום 11.9.11, בשינויים מסוימים, נכתב, בין השאר, כך:

2.2 עקרונות תכנון ההתיישבות

פתרונות ההתיישבות יבטיחו עמידה בכללים שנקבעו בתמ"מ, כולל כללים של צפיפות מינימום ורציפות הבינוי והפיתוח ביישוב. רציפות הבינוי והפיתוח מחייבת להימנע מהשארת שטחי ביניים בלתי מפותחים בין שטחי ההתיישבות שבתוך היישוב. הממשלה בבואה לאשר הקמת יישוב תביא בחשבון את הצורך להבטיח, בין היתר, גודל מינימאלי וכושר נשיאה מוניציפאלי.

פגיעה ברציפות השטח המפותח של יישוב יוצרת עלויות כלכליות וחברתיות בהקמה ובאחזקה, פוגעת באיכות החיים בו, בכושר לספק שירותים לתושביו, ופוגעת בתפקודו הכלכלי-חברתי לאורך זמן.

2.2.1 מיסודם או תכנונם של מקבצי מגורים יותנה בכך שיעמדו בעקרונות של גודל, צפיפות, רציפות וכושר נשיאה כאמור. הסדרה של התיישבות קיימת או הקמה של פתרונות התיישבות חדשים עבור קבוצת אוכלוסייה מסוימת, תותנה בכל מקרה בפינויים של מקבצים קטנים או מפוזרים, או של אזורי פזורה שיימצאו מחוץ לשטח שייקבע ליישוב, בין אם השטח נמצא בתוך האזור המשולב ובין אם מחוצה לו.

הסדרת הקבע של ההתיישבות הבדואית תכלול גם את האוכלוסייה שאין לתושביה תביעות בעלות כלשהן.

2.4.3 הקצאת קרקע למגורים תעשה בהתאם לצרכים העכשוויים של האוכלוסייה הקיימת. זאת כדי לאפשר רצף של אכלוס בכל אחד מאזורי ההתיישבות הקיימים או המתוכננים, וכדי להבטיח מבנה יישובי יעיל המאפשר מערך שירותים מלא ובר אחזקה, כבר בשלביו הראשונים, אשר יבטיח רווחה ואיכות חיים לאורך זמן.

החלטת ממשלה מס׳ 3707 ניתנת לצפייה בקישור:
https://www.gov.il/he/pages/2011_des3707

12. יצוין לעניין זה כי בהחלטתה מס׳ 3707 הנ״ל קבעה הממשלה כי היא תגיש לאישור הכנסת הצעת חוק להסדרת התיישבות בדואים בנגב, הנשענת על מתווה היישום של דו״ח פראוור, והיא הנחתה את משרד המשפטים לפרסם תזכיר חוק לעיון הציבור ומינתה את השר דאז בני בגין לעמוד בראש הליך הבחינה של התייחסויות הציבור.

להשלמת הרקע, נפנה אף לסיכום מהלך ההקשבה לציבור לגבי תזכיר החוק להסדרת התיישבות בדואים בנגב מיום 23.1.13 שהוגש על ידי השר דאז בני בגין כאמור בהתאם להחלטת ממשלה מס׳ 3707: **״יש להדגיש, כי מן ההיענות לרצון הבדואים להמשיך ולהתגורר באזור תביעות הבעלות שלהם מתחייב, שבשטח תביעות הבעלות במסגרת היישובים ייקלטו גם תושבים שאינם תובעי בעלות על קרקע או שתביעתם מצויה במקום אחר, כך שתתאפשר במשך שנים ספורות הסדרה והקמה של יישובים באופן יעיל.״**

סיכום מהלך ההקשבה לציבור ניתן לצפייה בקישור:
https://main.knesset.gov.il/Activity/committees/InternalAffairs/Bedouin/BEbkg230113.pdf

13. בהחלטת הממשלה מס׳ 5345 מיום 27.1.13 אימצה הממשלה את דו״ח סיכום הליך ההקשבה של השר בני בגין ונתנה אישור עקרוני של טיוטת החוק, ביום 27.5.13 פורסמה הצעת החוק להסדרת התיישבות הבדואים בנגב, אולם הצעה זו לא אושרה בכנסת.

החלטת ממשלה מס׳ 5345 ניתנת לצפייה בקישור:
https://www.gov.il/he/pages/2013_des5345

<u>עמדת המשיבים</u>

14. המשיבים יטענו כי דין העתירה **להידחות על הסף** שכן העתירה אינה בשלה להכרעה ומוקדמת במובן זה שטרם התקבלו החלטות מעשיות-אופרטיביות המיישמות את התוכנית מושא העתירה ובפועל אין לפני בית המשפט הנכבד כל עותר קונקרטי או מקרה קונקרטי כלשהו או מערכת עובדות ספציפית שיהיה בו כדי להמחיש את טענות העותרים לפגיעה בזכויות כפי העולה מעתירתם.

מעבר לאמור, יטענו המשיבים כי דין העתירה **להידחות לגופה** בהיעדר עילה להתערבותו של בית משפט נכבד זה בתוכנית מושא העתירה, שכן לא נפל כל פגם, כל שכן פגם המצדיק התערבותו של בית משפט נכבד זה, בהתנהלות המשיבים או בתוכנית מושא העתירה.

דין העתירה להידחות על הסף

<u>חוסר בשלות – עתירה מוקדמת</u>

15. המשיבים יטענו כי העתירה כאמור אינה בשלה להכרעה ומוקדמת במובן זה ש**טרם** התקבלו החלטות מעשיות-אופרטיביות המיישמות את התוכנית ובפועל אין לפני בית המשפט הנכבד כל עותר קונקרטי או מקרה קונקרטי כלשהו או מערכת עובדות ספציפית שיהיה בו כדי להמחיש את טענות העותרים לפגיעה בזכויות כפי העולה מעתירתם.

ראו לעניין זה קביעות בית המשפט הנכבד בבג"ץ 21/22 **הרב מתתיהו כהן נ' השר לשירותי דת** (6.9.22): "**מושכלות יסוד הן, כי בית משפט זה אינו נוהג להפעיל ביקורת שיפוטית, באופן א-פריורי, על הסדר נורמטיבי שעדיין לא בא לעולם במובנו המהותי, טרם יושם בחיי המעשה, ואשר תוצאותיו והיקף פרישתו אינם ברורים דיים** (ראו למשל: בג"ץ 2311/11 סבח נ' הכנסת **(17.9.2014)**)."

וכן פסק הדין בבג"ץ 8145/19 **ד"ר ארנה ברי נ' היועץ המשפטי לממשלה** (2.1.20), במסגרתו עמדה כבוד הנשיאה חיות על כך כי:

> "8. [...] <u>ככלל אין בית המשפט נוהג לדון בעתירות בעלות אופי תיאורטי. עתירה תיאורטית הוגדרה בפסיקה כ"עתירה אשר אינה נדרשת לפתרון סכסוך בר-קיימא בעת העיסוק בה. היא אינה מתבססת על מערכת עובדות ספציפית, ואינה כרוכה בבקשת סעד קונקרטי, אלא מעלה שאלה משפטית, בעלת אופי כללי, ללא קשר הדוק לנסיבות מקרה מסוים"</u> (בג"ץ 1181/03 אוניברסיטת בר אילן נ' בית הדין הארצי לעבודה, [פורסם בנבו] פסקה 30 (28.4.2011) (להלן: עניין בר אילן); כן ראו בג"ץ 6055/95 צמח נ' שר הביטחון, פ"ד נג(5) 241, 249 (1999) (להלן: עניין צמח); ע"א 6426/13 קבוצת עזריאלי בע"מ נ' הממונה על ההגבלים העסקיים [פורסם בנבו] (25.8.2014); בג"ץ 1853/02 נאוי נ' שר האנרגיה והתשתיות הלאומיות [פורסם בנבו] (8.10.2003) (להלן: עניין נאוי); להרחבה ראו יצחק זמיר "ביקורת שיפוטית בעניינים תיאורטיים" ספר סטיב אדלר 583 (2016) (להלן: זמיר)). <u>כך הוא המצב למשל כאשר בית המשפט מתבקש להכריע בעניין כלשהו על בסיס עובדות מסוימות, אך אלו עובדות בכוח, כלומר עובדות משוערות (היפותטיות), שאין כל ביטחון כי יתרחשו, וייתכן שיתרחשו בצורה שונה</u> (ראו זמיר, בעמ' 592; בג"ץ 3429/11 בוגרי התיכון הערבי האורתודוכסי בחיפה נ' שר האוצר, [פורסם בנבו] פסקה 33 (5.1.2012))".

ראו גם בג"ץ 5744/16 **עו"ד שחר בן מאיר נ' הכנסת** (27.5.18).

<u>הוא הדין בענייננו, שעה שההסדר הנורמטיבי נקבע בהחלטת ועדת השרים והחלטת הממשלה, אולם לצורך יישומו נדרשות שורה של החלטות אשר טרם התקבלו.</u>

16. עוד יפנו המשיבים לפסק הדין בבג"ץ 2311/11 **סבח נ' כנסת ישראל** (17.9.14), שבמסגרתו נדונה בהרחבה דוקטרינת הבשלות, תוך שההלכה – מפי כבוד הנשיא אשר גרוניס – עוצבה בהרכב מורחב כדלקמן:

> "17. לסיכום, אם כן, נראה כי יש מקום להחיל במשפטנו מבחן דו-שלבי להערכת בשלותה של עתירה לדיון. בשלב הראשון, על בית המשפט להכריע אם השאלה המרכזית הנדונה בעתירה היא שאלה משפטית שמענה לה אינו מחייב מסכת עובדתית מפורטת, או אם נדרש יישום של החוק כדי להשיב על השאלה. בשלב השני נדרש בית המשפט לבחון אם קיימים טעמים לדון בעתירה על אף היעדרה של תשתית עובדתית מספקת. בעניין זה עשויות להיות נסיבות שונות, ועמדנו על חלקן לעיל.
> 18. הבחינה הדו-שלבית להערכת בשלותה של עתירה היא רלוונטית, כאמור, הן לעתירות מינהליות הן לעתירות חוקתיות."

17. **ביישום על ענייננו**, יטענו המשיבים כי כאמור, הצעה בהתאם להחלטת הממשלה מושא ענייננו, באשר למתווה התמורות, טרם הונחה על שולחנה של מועצת מקרקעי ישראל (להלן: **המועצה**). בהינתן האמור, הרי שטרם קבלת החלטה בעניין הנדון על ידי המועצה אזי שהחלטת הממשלה היא בגדר קביעת מדיניות ללא השלכה מעשית – אופרטיבית על הציבור. יובהר כי בהתאם להחלטת הממשלה רק לאחר קביעת מתווה התמורות ניתן להתקדם עם פרסום "קול קורא" ויתר הפעולות היישומיות.

יובהר, לפי סעיף 3 לחוק רשות מקרקעי ישראל, התש"ך-1960, המועצה קובעת את המדיניות הקרקעית לפיה פועלת הרשות ובהעדר החלטת מועצה, הוראות פרק משנה 6.5 לקובץ החלטות המועצה שכותרתו "**הסדר והקצאת קרקע ביישובי הבדואים בנגב**" נותרות ללא שינוי. במסגרת הוראות אלה קבועות התמורות והזכאות לתמורות במקרים של הסדרת תביעות בעלות ובמקרים של הסדרת תושבות בדואית בנגב לתושבי הפזורה. קרי נכון לעתה ועד לקבלת החלטה חדשה חל ההסדר הישן הקבוע בהחלטות המועצה.

זאת ועוד, כפי שקבוע בפרק משנה 2.4 לקובץ החלטות המועצה סדר היום של המועצה נקבע באופן הבא:

> "(א) יושב ראש המועצה יקבע את סדר היום של ישיבות המועצה, והוא רשאי, מיוזמתו או לפי בקשת חבר, להורות, עד 6 ימים קודם למועד הישיבה, על הוספת נושא לסדר היום.
> (ב)
> (1) חבר המבקש לכלול נושא בסדר היום לפי סעיף קטן (א), יגיש בקשה בכתב ליושב ראש המועצה בצירוף העתק למזכיר המועצה, לפחות 21 ימים לפני המועד שנקבע לישיבה;
> (2) יושב ראש המועצה יחליט אם לקבל את הבקשה או לדחותה. החליט יושב ראש המועצה לדחות את הבקשה, יודיעו על החלטתו למגיש הבקשה.
>
> [...]

(ג) **סדר היום ובו פרוט העניינים שיידונו בישיבה מן המניין והצעות ההחלטה האמורות להידון בה יצורפו להזמנה או יומצאו בנפרד, 7 ימים לפחות לפני המועד שנקבע לישיבה ולכל הפחות 5 ימי עבודה.**
(ד) להצעות ההחלטה יצורפו **סקירת עיקרי ההצעות העומדות להחלטה, הסבר תמציתי, התייחסות היועץ המשפטי והתייחסות להיבטים כלכליים אם נדרש.**
(ה) חבר רשאי לפנות למזכיר המועצה בבקשה להבהרות ביחס להצעת החלטה מוצעת; מזכיר המועצה ישיב לפנייה, בין במישרין ובין בהפניה לגורם המקצועי ברשות, לפי העניין.
(ו) סדר היום ובו פרוט העניינים שיידונו בישיבות שלא מן המניין, יועבר לחברים, אם הדבר ניתן, באמצעות פקסימליה או דוא"ל, ובמידה שאין הדבר ניתן, יונח על שולחן המועצה במועד הישיבה.
(ז) **הרשות תפרסם באתר הרשות באינטרנט את סדר היום ואת הצעות ההחלטה האמורות להידון במועצה, מיד לאחר המצאתן לחברים.**
(ח) תגובות להצעות ההחלטה יתקבלו עד 48 שעות קודם למועד הישיבה, ולכל הפחות יום עבודה אחד קודם לכן".

מכאן שקודם להעלאת הנושא לדיון במועצה יתפרסם סדר יומה של המועצה וכן נוסח ההצעה, התייחסות לתוכנה וכן התייחסות של יועץ משפטי לתגובות הציבור. מכאן, כי במסגרת ההליכים הנזכרים יוכלו העותרים, ככל שירצו בכך, לשטוח טענותיהם ולהביאן בפירוט בפני המועצה אשר תקבל החלטתה, בין השאר, בשים לב להתייחסויות הציבור.

על כן, במצב הדברים כעת העתירה איננה בשלה להכרעתו של בית משפט נכבד זה, וממילא לא הציגו העותרים נימוקים אשר יהיה בהם כדי להצדיק דיון בעתירה חרף האמור.

18. יוסף כי כך גם ככל שיקודמו הליכי תכנון במסגרת התוכנית הרי שהעותרים או מי שרואה עצמו נפגע מהוראותיה יוכל, בהתאם להוראות הדין, להגיש התנגדויות ולהעלות טענותיו הפרטניות.

דין העתירה להידחות לגופה

19. תחילה יתייחסו המשיבים לטענות העותרים הנוגעות לפרסום סדר היום של ועדת השרים וטענות נוספות הנוגעות לפרסום ושימועים ציבוריים של עבודת ועדת השרים; יוסבר כי ככלל, על פי התקנון לעבודת הממשלה, אין חובה לפרסם לציבור את סדרי היום והצעות ההחלטה של ועדות השרים. בפרק ב' לתקנון לעבודת הממשלה בסעיף 14(ב) נקבע: "לא יינתן פרסום לסדר היום של ישיבות הממשלה ולנספחים המצורפים לסדר היום אלא על-ידי מזכיר הממשלה ולפי שיקול דעתו; אין באמור כדי לגרוע מסמכותו של שר לפרסם נושאים שהם בתחום אחריותו". בעניין ועדות השרים נקבע בסעיף 27(א) לתקנון לעבודת הממשלה כי על סדרי היום של ועדות השרים יחולו "הוראות פרק ב' לתקנון, בשינויים המחויבים".

תקנון לעבודת הממשלה ניתן לצפייה בקישור:
https://www.gov.il/BlobFolder/generalpage/government-documents37/he/Gov_Docs_Government-regulations270623.pdf

20. בלי לגרוע מן האמור, סדרי היום של ועדת השרים לענייני חקיקה ושל ישיבות הממשלה מתפרסמים באופן קבוע ואילו סדרי היום של ועדות שרים אחרות שאינן מתכנסות באורח קבוע מתפרסמים לעיתים ולא כנוהג קבוע. יצוין כי במקרים בהם מפורסמים סדרי היום והצעות ההחלטה של ועדות שרים אחרות, הפרסום אינו נעשה בגדר הליך שיתוף הציבור ולא נועד לקבלת הערות מהציבור כפי שנעשה בתזכירי חוק או ב"קול קורא".

21. באשר לישיבת ועדת השרים שהתקיימה ביום 25.5.25 (אשר במסגרתה התקבלה ההחלטה מושא העתירה), הצעת ההחלטה לדיון בוועדה הועברה על ידי שר התפוצות והמאבק באנטישמיות למזכירות הממשלה בלילה שקדם לישיבת הוועדה (במוצאי שבת בשעה מאוחרת) והופצה ביחד עם סדר היום באתר המעטפה הממשלתי.

22. נשלים ונציין כי בסעיף 26 לעתירה נטען כי האגודה לזכויות האזרח בישראל פנתה ביום 25.5.25 למזכירות הממשלה, אלא שהעותרים לא צרפו לעתירה את הפנייה הנטענת למזכירות הממשלה ואת המענה שעל פי הנטען ניתן להם. מבירור שנערך במזכירות הממשלה, עולה כי הם אינם מכירים פנייה מעין זו ובהתאמה גם לא מכירים כל מענה שנטען כי ניתן על אודותיה.

23. יוסף ובהתייחס לטענה הכללית כי התוכנית אושרה במחטף ובאופן הסותר כללי מינהל תקין כי התוכנית גובשה במשך חודשים רבים על ידי משרדי הממשלה הרלבנטיים וגורמי המקצוע מטעמם, וכמפורט לעיל הוחלפו טיוטות רבות והתקיימו דיונים רבים עד לגיבוש הנוסח הסופי והמפורט שהוגש בסופו של דבר לדיון והחלטה בוועדת השרים. עוד יוסף לעניין זה כי הלכה למעשה התוכנית מיישמת עקרונות שנקבעו במתווים קודמים ועל כן, דין הטענה לעניין זה, להידחות. וכעת לתוכנית גופה;

24. כמפורט לעיל, התוכנית מורכבת ממספר שלבים אשר טרם הבשילו לכדי אפשרויות מעשיות, אולם העקרונות ברורים – פיילוט המתייחס לחמישה יישובים (כסייפה, מרעית, סעווה, אבו תלול ולקיה) במסגרתו יעשה מאמץ, בדרכים המפורטות בתוכנית, להסדיר את תביעות הבעלות במקרקעין, כל זאת מתוך ההבנה שעמידה על תביעות הבעלות ללא בירורן מונעת את המשך קידום התפתחויות היישובים על כלל המשתמע מכך.

25. ודוק ראוי כבר בפתח הדברים להוסיף ולציין כי העתירה, בעיקרם של דברים, מציגה את נקודת מבטם של תובעי הבעלות בהתייחס לתוכנית מושא העתירה. זאת תוך העלאת טענות הנוגעות להפליה לכאורה של כלל האוכלוסייה הבדואית והתעלמות ממעמדם הייחודי הנטען כקבוצה בעלת מאפייני אוכלוסייה ילידית. המשיבים יטענו, כי הלכה למעשה טענות אלה מתעלמות מכך שתובעי הבעלות הם מיעוט מקרב כלל האוכלוסייה הבדואית בנגב, וביתר שאת תת הקבוצה מתוך תובעי הבעלות שתביעותיהם ממוקמות ביישובי הפיילוט.

המשיבים יטענו עוד כי התפישה המיוצגת על ידי העותרים לפיה לתובעי הבעלות זכות קניינית בקרקע, מעבר לכך שהיא מנוגדת לפסיקתו של בית משפט נכבד זה כפי שיפורט להלן, היא פוגעת למעשה בקבוצה גדולה ומשמעותית מקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב, המורכבת הן מתושבים שהתיישבותם טרם הוסדרה ומיועדים להסדיר את התיישבותם ביישובי הפיילוט, והן תושבים שהסדירו את התיישבותם ביישובי הפיילוט ופוטנציאל פתרונות הדיור לצאצאיהם מצוי בשטחי תביעות הבעלות ביישובי הפיילוט.

על כן, יטענו המשיבים כי יש להסתכל על התוכנית מנקודת המבט הרחבה של כלל האוכלוסייה הבדואית ולא רק תובעי הבעלות ביישובי הפיילוט.

26. באשר לתוכנית גופה, תחילה יוסבר כי **כאמור התוכנית מיישמת עקרונות שנקבעו במתווים קודמים במסגרתם נשמע הציבור כמפורט לעיל**; כך אם נפתח בתחילת הדרך - המלצות ועדת אלבק[1], המלצות אשר שימשו בסיס לכל ההצעות הממשלתיות שבאו אחר כך בנוגע להסדר בעיית הקרקעות. מאז 1997 מעדכן מינהל מקרקעי ישראל מעת לעת את פרטי ההסדר שבדו"ח המסכם של ועדת אלבק, כששלושת יסודות ההצעה שרירים וקיימים, דהיינו: **אי הכרה בזכויות הבדואים על הקרקע, נכונות להציע לתובעי הקרקע פיצוי "לפנים משורת הדין"**, והתניית תשלום הפיצוי בפינוי הקרקע ומעבר לאחד מהיישובים המוכרים, וכדברי ההצעה בוועדת אלבק: "לא יינתן שום פיצוי **אלא למי שמפנה את השטח או פינה אותו בעבר, ואינו מתגורר ואיננו מחזיק עוד בשום מקום באזור הסייג פרט לאדמות שהוקצו לו** בעיירות המיועדות לבדואים או באיתורים שייעדו לעיבוד חקלאי לבדווים".

תמונה דומה עולה גם ממתווה פראוור אשר גובש כאמור על בסיס המלצות ועדת גולדברג – כך החלטת מועצת מקרקעי ישראל מס' 1256 "מחירי קרקע פיצויים ומגרשי בניה לבדואים בנגב" מיום 29.10.12 התקבלה בהתאם להחלטת ממשלה מס' 3707 מיום 11.9.11 הנזכרת אשר אימצה את דו"ח גולדברג. החלטת המועצה התקבלה תוך ניסיון לקבוע הוראת מעבר בין מתווי הפיצויים שנהגו עד לדו"ח גולדברג ובין אימוץ הדו"ח על ידי הממשלה ועד לחקיקת חוק הסדרת התיישבות בדואים בנגב, התשע"ג-2013 – אשר בסופו של דבר לא חוקק. במסגרת זו הגדילה החלטה מס' 1256 את שיעור התמורות הן לתובעי בעלות והן לפיצויים לתושבי הפזורה החותמים על הסכמי פינוי במסגרת הסדר התיישבות.

העתק החלטת מועצה 1256 מיום 29.10.2012 מצורף ומסומן **<u>מש/2.</u>**

לאור האמור, יטענו המשיבים כי התוכית לא פוגעת בזכויות, כל שכן זכויות קנייניות והמדובר בעקרונות אשר ממילא עוגנו זה מכבר על ידי הממשלה וככלל זה מוכרים לציבור הכללי וסביר כי גם לעותרים. חרף האמור, המשיבים יתייחסו להלן לטענות העותרים גם במישור הפגיעה הנטענת בזכויות.

[1] דו"ח מסכם של צוות המומחים לעניין הסדר מקרקעין איזור הסייג והנגב הצפוני – 20.10.1975 – אומץ על ידי הממשלה באוגוסט 1976

27. ראשית, לטענה הכללית כי יש בתוכנית כדי לפגוע **בזכות הקניינית** של תובעי הבעלות; במסגרת הליכי הסדר שקידמה המדינה בשנת 1971, לפי פקודת הסדר זכויות במקרקעין [נוסח חדש], התשכ"ט-1969 (להלן: **פקודת ההסדר**), הוגשו על ידי הבדואים, בהתאם לפרוצדורה הקבועה בפקודה הנ"ל, עד ליום 24.10.1979, 3,220 תביעות, הנוגעות ל-776,856 דונם.

28. עמדת המדינה **<u>העקבית</u>** היא שתביעות בעלות הבדואים בקרקע המבוססות על טענה היסטורית לבעלות לא מהוות זכות כלשהי בקרקע. התביעות כשמן כן הן, טענה לזכות בלבד, אשר טרם הוכחה. תביעות הבעלות הן שלב ראשוני בהליך הסדר מקרקעין ובמסגרתן תובעים הבדואים זכות בעלות פרטית בקרקע בשטחים נרחבים בנגב. התביעות רובן ככולן, אינן מגובות במסמכים כלשהם ובהוכחות מספקות, והלכה למעשה מדובר בקרקעות שעל פי סיווגן ומהותן לא ניתן לרכוש בהן בעלות לפי תנאי הדין.

29. בית משפט נכבד זה נדרש לראשונה לטענות לבעלות על המקרקעין בנגב בע"א 218/74 **סלים עלי אגדיע אל הואשלה נ' מדינת ישראל** (2.8.1984) (להלן: **עניין הואשלה**). בפסק דינו קבע בית המשפט הנכבד כי לפי חקיקת המקרקעין העות'מאנית והמנדטורית שקדמה לחוק המקרקעין, המתיישבים לא רכשו זכויות כלשהן בחלקות, תוך שאומצה עמדת המדינה לפיה הקרקעות הן מסוג "מוואת" וכי המערערים [שם] לא הוכיחו "החייאה" שלהן. עוד נדחתה הטענה בדבר קיומו של דין מיוחד הנוגע לקרקעות הנגב ולזכויות הבדואים בהן. למסקנה דומה הגיעו בתי המשפט בפסקי דין נוספים לאורך השנים ובערכאות שונות.

ראו בעניין זה גם הדברים שנקבעו בע"א 1432/18 **רשות הפיתוח רשות מקרקעי ישראל נ' עומר רייס, יו"ר ועד ההקדש (ווקף)**, פסקה 38 לפסק דינו של השופט (כתוארו אז) י' עמית (18.1.22):

> "**לפי סעיף 22 לפקודת ההסדר, "כל זכות במקרקעין שלא הוכחה בתביעתו של אחר תירשם על שם המדינה". מכאן שככלל, על תובע פרטי בהליך של הסדר זכויות במקרקעין להוכיח את תביעתו, ומשלא עשה כן, תירשם הקרקע על שם המדינה** (ראו, למשל, ע"א 4220/12 אלעוקבי ז"ל נ' מדינת ישראל, בפסקה 51 והאסמכתאות שם [פורסם בנבו] (14.5.2015); ע"א 472/59 אל-גדיר נ' מדינת ישראל, פ"ד טו 648, 650 (1961), שעסק בגלגול קודם של סעיף 22 הנ"ל – סעיף 29 לפקודת הקרקעות (סידור זכות הקנין); פליאה אלבק ורן פליישר דיני מקרקעין בישראל 302 (2005))".

30. כפי שנכתב כבר בדו"ח גולדברג: "**... אף לא פסק דין אחד מבין פסקי הדין שניתנו עד היום, קיבל את טענת התובע הבדווי בדבר בעלותו על הקרקע הנתבעת על ידו.** יש יסוד מוצק לסברה כי נוכח תקדים הואשלה, יהיה גורלן של תביעות הבדווים התלויות ועומדות בהליך הסדר הקרקעות, כגורל תביעתם של בני הואשלה."

ואכן, כאשר הסוגייה הובאה לפתחו של בית משפט נכבד זה בע"א 4220/12 **סלימאן מחמד אלעוקבי ז"ל נ' מדינת ישראל** (14.5.15) (להלן: **עניין אלעוקבי**), נקבעה בעלות המדינה תוך שנדחו תזכירי תביעה של בדואים תושבי הנגב, וכל זאת בפסק דין ארוך ומנומק שהתייחס לקשת רחבה של טענות, לרבות רלוונטיות הטענות בדבר זכויות "ילידיות".

המשיבים יטענו על כן, כי במצב הדברים האמורים, הרי ש**אין בתוכנית כדי לפגוע בזכות קניין** כלשהי של תובעי הבעלות או אחרים, שעה שזכות כאמור לא הוכחה בפועל וממילא לא הוכרה על ידי בית משפט נכבד זה ובכלל ביחס לתביעות דומות בקרקעות שמעמדן המשפטי זהה.

31. יוער עוד כי העותרים מתייחסים להמלצות ועדת גולדברג, **באופן מוטעה**, וטוענים כי ועדת גולדברג המליצה כי המדינה תכיר בזכותם של תובעי הבעלות לקניין – אמירה שכלל לא מופיעה בהמלצות הוועדה ואף להיפך, בדו"ח ועדת גולדברג נכתב בבירור כך:

> "... טענות הבדווים לבעלות על הקרקע שהועלו על ידם במסגרת הליך הסדר הקרקעות, הגיעו למבחן משפטי בבית המשפט העליון בע"א 218/74.
> **בסיכום קובע בית המשפט, כי לא יכול להיות ספק, שהמדינה אכן יצאה ידי חובתה בהוכחה שמדובר בקרקעות מסוג מואת."**

כן ראו המצוטט בסעיף 30 לעיל.

32. שנית, דלתם של בתי המשפט הייתה ועודנה פתוחה בפני תובעי הבעלות המבקשים לברר טענותיהם לזכויות בקרקע – ראוי במישור זה להזכיר כי תובעי הבעלות לא פעלו לבירור טענותיהם, עוד משנות ה-70 של המאה הקודמת. ודוק בכל המקרים בהם התנהל בערכאות דיון לגופה של תביעה נוגדת, נדחתה טענתם של תובעי הבעלות והקרקע נרשמה על שם המדינה. ניתן על כן רק לשער כי הימנעות תובעי הבעלות מבירור טענותיהם, נובעת מהמצב המשפטי כמפורט לעיל. אולם גם עתה ולאחר החלטת הממשלה והתוכנית, כל תובע אשר יבקש לברר את תביעתו יכול לעשות כן ואין בתוכנית כל הוראה שמונעת זאת. על כן יטענו המשיבים, כי דין הטענה שהתוכנית פוגעת **בזכות הגישה לערכאות** להידחות אף היא.

33. המשיבים יטענו עוד כי ההשוואה בעתירה "**לזכות הקניין של יהודים בישראל**" (פסקה 47 לעתירה) והטענה לפגיעה בשוויון בהיבטים אלה דינה להידחות; יתכן והעותרים מתייחסים לזכויות קניין שנרשמו בספרי המקרקעין - וזאת להבדיל מתביעות הבעלות שהן כאמור, תביעות בלבד. אך ברור כי גם אם המדובר בתביעה הרי שתביעת בעלות נבחנת בהתאם לנסיבותיה והטענות העומדות בבסיסה. ראוי עוד לזכור כי הערכאות השיפוטיות הן אשר דנות בתביעות הבעלות ומקבלות החלטות בהתאם לשיקול דעתן השיפוטי והמובא בפניהן. אין כל הבדל בין תביעת בעלות של בדואי לתביעת בעלות של יהודי כשלעצמן ואך ברור כי ההחלטה השיפוטית מתקבלת על בסיס מכלול הראיות וללא קשר לשיוך הלאומי של תובע הבעלות.

34. עוד יצוין בהיבט רחב יותר כי המנגנונים בתוכנית נועדו ליתן מענה לסוגייה הייחודית של התושבים הבדואים בנגב על היבטיה הייחודיים כאשר באופן דומה, גם הליכי הפקעה או שינוי תוכניות מתאר של ישובים, ככל ויתעורר בהם צורך בהמשך, יתבצעו בהתאם להוראות הדין ועל פי הסמכויות הנתונות לרשויות ומשכך אף אין בהיבטים אלה של התוכנית כדי לפגוע בזכויות חוקתיות, ביתר שאת בשלב זה בו העתירה איננה בשלה ומוקדמת כאמור.

35. המשיבים יטענו כי שעה שהעותרים לא עמדו בנטל הראשוני להראות כי נפגעה כל זכות חוקתית כתוצאה מהתוכנית, הרי **שאין כל צורך בהמשך הטיעון ויישום מבחני פסקת ההגבלה**, זאת גם בהינתן היעדר הבשלות של העתירה כאמור בשלב זה. עם זאת ולו למען שלמות התמונה יתייחסו המשיבים לתכלית הראויה של התוכנית ומידתיותה;

36. החלטת ועדת השרים הטילה על גורמי הממשלה הרלבנטיים לבצע פעולות שונות ומדורגות בכדי להביא לפיתוחם של יישובי הפיילוט לטובת כלל האוכלוסייה המיועדת להסדיר את התיישבותה בהם וליתן מענה למחסור בפתרונות דיור לתושבים המתגוררים באופן מוסדר ביישובים אלה, המשיבים יטענו כי לא יכולה להיות מחלוקת כי הסדרת היישובים היא לתכלית ראויה. לצורך כך הוטל על הגורמים הרלבנטיים: לקדם החלטת מועצת מקרקעי ישראל במסגרתה צפויות להיות מוצעות לתובעי הבעלות ביישובי הפיילוט, לפנים משורת הדין, תמורות גבוהות משמעותית מאלה שניתן לתת לכלל תובעי הבעלות; לצאת ב"קול קורא" לתובעי הבעלות ביישובי הפיילוט על מנת להגיע עמם להסכמות על בסיס מתווה התמורות המיטיב; לגבש תוכניות מתאר מפורטות בהתאם להיקף האוכלוסייה המיועדת ובשים לב למידת ההיתכנות למימוש התוכניות המאושרות ולפיתוח ולבחון נקיטתן של פעולות נוספות.

אך ברור כי במסגרת קידומן של תוכניות מתאר עדכניות ליישובי הפיילוט, על ידי מוסדות התכנון המוסמכים, בתוקף סמכותם לפי חוק התכנון והבניה, התשכ"ה-1965, קיימת האפשרות להגשת התנגדויות לתוכניות בהתאם להוראות החוק.

מכאן כי החלטת ועדת השרים לא מביאה **כשלעצמה** לשינוי במצבו של פרט כלשהו ואינה פוגעת בזכות מוקנית כלשהי, כל שכן בעת הזו שעה שאנו נמצאים במצב דברים שבו טרם התקבלו ההחלטות המיישמות את התוכנית בפועל, ועל כן אין כל רלוונטיות לפסיקה המובאת בעתירה שעניינה במתן זכות שימוע בהקצאת קרקע ציבורית לגורמים פרטיים.

37. כפי שנקבע עוד בדו"ח גולדברג, "**תביעות בעלות שאינן מוסדרות עשרות שנים, משתקות את הפיתוח של אזורים שלמים, ואת פיתוחם של היישובים הבדווים היושבים על אדמות תביעה רחבות**." חרף הזמן הרב שחלף מאז דו"ח גולדברג וניסיונות נוספים להביא לפתרון, <u>מצב זה לא השתנה עד היום</u>. עד כה, ובחלוף שנים רבות מאז הוקמו, בחלק מהישובים, המרוצפים בתביעות בעלות, מעל ל-70% מהשטחים אינם מפותחים ולא ניתן לממשם בהתאם לייעודיהם - מגורים, תעשייה, שימושים ציבוריים או מסחר.

38. הדברים אף עולים מדברי ההסבר להצעת החלטת ועדת השרים (**צורף מש/1**), בחלק ניכר מיישובי הבדואים בנגב היקף האוכלוסייה המתגוררת בשטחים נרחבים מתוכם הוא מצומצם ביותר ביחס לגודל השטח, זאת על רקע תביעות בעלות שהוגשו לגבי שטחים אלה במסגרת הליכי הסדר מקרקעין בשנות ה-70 של המאה הקודמת, ולאור הנוהג הקיים בקרב החברה הבדואית בנגב, שלפיו תושבים שאינם מקרב משפחת תובעי הבעלות לא יתיישבו בשטח תביעת הבעלות ללא הסכמת תובעי הבעלות. ודוק פתרון תביעות הבעלות עשוי לסייע בפתרון בעיה זו.

39. פריסת אוכלוסייה כה דלילה מקרב תובעי הבעלות בלבד על פני שטחים כה נרחבים, לצד היעדר אפשרות להסדיר בשטחים אלה התיישבות של אוכלוסייה נוספת מהפזורה וליתן פתרונות מגורים לריבוי הטבעי של האוכלוסייה שכבר הוסדרה בתחומי היישובים, אינם מקיימים את התנאים הנדרשים לפיתוח היישובים ואת מימוש המטרות שלשמן הם הוקמו.

כך וכפי העולה מהנתונים המפורטים בטבלה שלהלן ביישובי הפיילוט אחוז שטח תביעות הבעלות שאיננו מפותח, **בשל תביעת הבעלות**, ושאין עליו התיישבות כתוצאה מכך עולה על 50% ומגיע עד למעלה מ- 80%. דומה כי הנתונים מדברים בעד עצמם ואך ברור כי המדינה רואה לנגד עיניה את טובת כלל האוכלוסייה הבדואית הזקוקה לפתרונות דיור וזאת בניגוד לתמונה הצרה המוצגת בעתירה הכוללת בעיקרם של דברים אינטרסים של תובעי הבעלות ביישובים אלה ואותם בלבד.

ישוב	סה"כ שטח ישוב בדונמים	סה"כ שטח תביעות בדונמים	אחוז מהיישוב בתביעות בעלות	אחוז שטח בתביעות בעלות שאיננו מפותח ושאין עליו התיישבות
מרעית רבתי	15,302	14,760	96%	84%
כסייפה	15,129	13,538	89%	77%
סעוה	11,211	8,637	77%	62%
אבו תלול	11,501	8,756	76%	61%
לקיה	7,648	5,115	67%	59%

40. המתווה המוצע בתוכנית מנסה לשנות מצב זה ולהביא למבנה יישובי יעיל ובר פיתוח באמצעות שילוב של כמה תהליכים, שיוחלו בשלב ראשון כאמור כפיילוט בחמישה יישובים - כסייפה, מרעית, סעווה, אבו תלול ולקיה בהם מתקיימים, בהתאם לבדיקת גורמי המקצוע ברשות הבדואים, שני תנאים מצטברים - היחס בין היקף השטח שלגביו קיימות תביעות בעלות שאינן מפותחות לכלל שטח היישוב הוא הגדול ביותר וסדרי הגודל של תושבי הפזורה החיצונית המיועדים להסדיר את התיישבותם ביישובים אלה הם המשמעותיים ביותר.

41. מטרות התוכנית עולות בקנה אחד גם עם אלה שנקבעו זה מכבר בדו"ח ועדת גולדברג ומתווה פראוור, כאשר לעניין זה נכתב בדברי ההסבר להצעת החלטת ועדת השרים כך –

> "כפי שנכתב בדו"ח "הוועדה לשם הצעת מדיניות להסדרת ההתיישבות הבדואית בנגב" (ועדת גולדברג) "**אף לא פסק דין אחד מבין פסקי הדין שניתנו עד היום, קיבל את טענת התובע הבדווי בדבר בעלותו על הקרקע הנתבעת על ידו.**"
> יחד עם זאת, כפי שנכתב בדו"ח ועדת גולדברג, "תביעות בעלות שאינן מוסדרות עשרות שנים, משתקות את הפיתוח של אזורים שלמים, ואת פיתוחם של היישובים הבדווים היושבים על אדמות תביעה רחבות ...
> חשיבות מיוחדת יש לתת "לדו"ח מסכם של צוות המומחים לעניין הסדר מקרקעין אזור הסייג והנגב הצפוני" (ועדת פליאה אלבק ז"ל) אשר הגיש באוקטובר 1975

את המלצותיו לממשלה, וזו אישרה את ההמלצות. **המלצות אלה שימשו בסיס לכל ההצעות הממשלתיות שבאו אחר כך בנוגע להסדר בעיית הקרקעות.**
מאז 1997 מעדכן מינהל מקרקעי ישראל מעת לעת את פרטי ההסדר שבדו"ח המסכם של הוועדה, כששלושת יסודות ההצעה שרירים וקיימים, דהיינו: אי הכרה בזכויות הבדווים על הקרקע, נכונות להציע לתובעי הקרקע פיצוי "לפנים משורת הדין", והתניית תשלום הפיצוי בפינוי הקרקע ומעבר לאחר מהיישובים המוכרים, וכדברי ההצעה: "לא יינתן שום פיצוי אלא למי שמפנה את השטח או פינה אותו בעבר, ואינו מתגורר ואיננו מחזיק עוד בשום מקום באזור הסייג פרט לאדמות שהוקצו לו בעיירות המיועדות לבדואים או באיתורים שייעדו לעיבוד חקלאי לבדווים".
עוד הודגש בדו"ח גולדברג כי "לא ניתן לפתור את בעיית ההתיישבות בלי לפתור את בעיית הקרקעות; לא ניתן לפתור את בעיית הקרקעות בלי לפתור את בעיית ההתיישבות;".

על בסיס המלצות מתווה פראוור ובהמשך למהלך ההקשבה לציבור שביצע השר דאז בני בגין, אושרה ב-2013 ע"י הממשלה הצעת החוק להסדרת התיישבות הבדואים בנגב שמטרתה הייתה להסדיר סוגיה מורכבת זו. ואולם הצעה זו לא השלימה את הליכי החקיקה.
מאז ועד היום נחלה הרשות לפיתוח והתיישבות הבדואים בנגב (ולפני כן מינהלת הבדואים) הצלחה מוגבלת ביותר בניסיון להגיע להסדרי פשרה עם תובעי בעלות בתחומי התכניות המאושרות למגורים, למסחר ולתעשייה ביישובי הבדואים בנגב."

מכאן כי עקרונות התוכנית עוגנו זה מכבר על ידי הממשלה והם מיישמים הסדרים מידתיים שנקבעו זה מכבר, אף לאחר שנשמעו עמדות הציבור בנושא ולאורך מתווים שונים, כאשר כאמור בעניין התוכנית מושא עניינו טרם התקבלו החלטות אופרטיביות-יישומיות אשר ניתן להעביר תחת הביקורת השיפוטית. כך לשם הדוגמא יתכן ולאחר שיקבע מתווה התמורות העדכני תשתנה עמדת תובעי הבעלות וכך על כן אין מקום לברר עתה טענות הנוגעות למידתיות ההסדר - לפגיעה פחותה או יחס ראוי בין תועלת לנזק כל עוד מלוא העובדות טרם ידועות.

42. באשר לוועדות השונות המפורטות בסעיף 48 לעתירה, המשיבים יטענו כי אין מקום להשוואה שעורכים העותרים בין ועדות אלה לנושא ענייננו, זאת שעה שכאמור המתווה אשר גובש בתוכנית נותן ביטוי חוזר לעקרונות שנקבעו במתווים מוכרים כפי שפורטו לעיל וכן לאור כך שכחלק מיישום התוכנית ישנן אפשרויות שונות לעותרים להשמיע עמדתם ככל שירצו בכך (התנגדויות להליכים תכנוניים, בפני מועצת מקרקעי ישראל וכיו"ב). על כן, אין כל בסיס לטענה לפגיעה בשוויון גם בהיבט זה.

43. עוד יוער כי הגם שלתובעי הבעלות אין זכות קניינית מוכרת לפי ההלכה הפסוקה, הרי שבהתאם לסעיף 1 להחלטת ועדת השרים, מתגבשת החלטת מועצת מקרקעי ישראל במסגרתה צפויות להיות מוצעות לתובעי הבעלות ביישובי הפיילוט, לפנים משורת הדין, תמורות גבוהות משמעותית מאלה שניתן לתת לכלל תובעי הבעלות במסגרת פשרת קרקע לפי פרק משנה 6.5 סימן א' לקובץ החלטות המועצה, זאת בכדי ליצור תמריץ מוגבר להגיע להסכמות עם המדינה בקשר לתביעות הבעלות והכל במטרה להביא לפיתוח היישובים הבדואים.

נחזור ונזכיר כי תובע בעלות המבקש לברר את טענותיו אינו מנוע מלעשות כן – כך היה לפני התוכנית וכך גם לאחריה.

44. כאמור לעיל, מתווה פשרות הקרקע כפי שמעוגן כיום בפרק משנה 6.5 סימן א' לקובץ החלטות המועצה, לא הצליח להביא להסדרי פשרה עם תובעי בעלות בתחומי התוכניות המאושרות למגורים, למסחר ולתעשייה ביישובי הבדואים בנגב. כפי שנכתב עוד בדו"ח ועדת גולדברג, **תהליך "העיור הגורף"... נכשל. הסיבה העיקרית, אם כי לא היחידה, לכך נעוצה בתביעות בעלות על קרקעות המצויות בתחומם של היישובים".**

בנסיבות אלה, בחלוף שנים רבות מאז הוקמו היישובים עבור האוכלוסייה הבדואית בנגב, עדיין יש יישובים המרוצפים בתביעות בעלות, אשר בחלק מהמקרים מגיע למעל ל-70% מהשטחים שאינם מפותחים ולא ניתן לממשם בהתאם לייעודיהם - למגורים, תעשייה, שימושים ציבוריים או מסחר. הקשר הרציונלי בין הדברים ברור, כאשר התוכנית מבקשת לפתור מצב דברים זה, אשר פוגע בבדואים ובפיתוח ההתיישבות באמצעים מידתיים וסבירים שעקרונותיהם עוגנו זה מכבר.

45. בהתייחס לטענות **בעניין הליכי ההפקעה** המופיעים בהחלטת הממשלה; אחת הדרכים שהוצעו בכדי לאפשר את מימוש השטחים שייכללו בתוכניות המתאר העדכניות לשם הסדרת התיישבות ולפיתוח היישוב היא באמצעות קידום הליכי הפקעה בהתאם לסמכות שר האוצר לפי פקודת הקרקעות (רכישה לצרכי הציבור), 1943. בדיונים שהתקיימו בסוגיה זו עם משרד המשפטים, משרד האוצר, משרד הפנים ומינהל התכנון הובהר כי יש לבחון את כלל ההיבטים הנדרשים לטובת קידום הליכי הפקעה בהתאם לפקודת הקרקעות, לרבות היבטים משפטיים הנוגעים לעניין. לפיכך, בנסיבות אלה, נקבע בסעיף ג(2) להחלטה נוסח שנועד לקדם את המשך ביצוע הבחינה הנדרשת בהמשך להחלטת הממשלה, כדלקמן:

> **"ביחס לשטחים שייכללו בתכניות העדכניות שיוגשו לפי פסקה (1) ואשר לשם מימושם נדרש לנקוט בהליך הפקעה, ומבלי לגרוע מסמכות שר האוצר והוועדה המייעצת לפי פקודת הקרקעות (רכישה לצרכי הצבור), 1943 להטיל על רשות הבדואים לפעול מול הייעוץ המשפטי לממשלה, משרד האוצר ורשות מקרקעי ישראל בכדי לבחון את כלל ההיבטים הנדרשים לטובת קידום הליכי הפקעה בהתאם לפקודת הקרקעות לרבות היבטים משפטיים הנוגעים לעניין".**

לאמור כי התוכנית קובעת כי הנושא ייבחן ועל כן לא ברור מה הסעד המבוקש על ידי העותרים במישור זה, שעה שאין כל החלטה אופרטיבית המבוצעת על ידי המדינה. ודוק סמכותה של המדינה לנקוט בהליכי הפקעה ממילא נתונה לה על פי הוראות הדין, כאשר אין בהחלטת הממשלה כדי ליצור סמכות יש מאין בהתאם להוראות הדין, אלא יש בה אך כדי להתוות את מדיניות היישום של הוראות הדין וזו כאמור תיבחן.

46. אשר לטענות **במישור הדין הבינלאומי**; המשיבים יטענו כי לדין הבינלאומי בדבר זכויות עמים ילידיים אין נפקות בענייננו, בפרט לאור הכרעת בית משפט נכבד זה אשר הבהיר, בין היתר, כי "[...] לא הוכח קיומה בעבר או בהווה של נורמה מחייבת כאמור על פי הדין הבין-לאומי המנהגי", ראו לעניין זה פסקאות 80-81 בפסק הדין בעניין אלעוקבי. בעניין זה נדגיש כי זכויות ילידיות הן זכויות קולקטיביות ואילו כאן המדובר במיעוט המבקש בעלות **פרטית** בקרקעות, תוך מידור בדואים אחרים מאותן קרקעות, פגיעה בפיתוח יישובי הבדואים ומניעת אפשרות מבדואים אחרים להקים בתיהם.

47. עוד יצוין באשר לאמנה להגנת מורשת תרבות וטבע עולמיים של אונסק"ו, האמנה בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות (ICCPR) והאמנה בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות (ICESCR), כי הגם שמדינת ישראל היא צד לאמנות אלה ופועלת באופן העולה בקנה אחד עם הוראותיהן, אין בהוראות האמנות הללו כדי לחייב את המדינה לעשות שימוש במשאבי קרקע וממילא אין בהן כדי להשליך על המצב המשפטי לפיו תובעי הבעלות בענייננו לא רכשו זכויות כלשהן בחלקות לפי חקיקת המקרקעין העות'מאנית והמנדטורית שקדמה לחוק המקרקעין, כפי שאף נקבע על ידי בית משפט נכבד זה.

<u>סיכום</u>

48. על רקע האמור לעיל, יטענו המשיבים כי דין העתירה **להידחות על הסף** שכן העתירה אינה בשלה להכרעה ומוקדמת במובן זה שטרם התקבלו החלטות מעשיות-אופרטיביות המיישמות את התוכנית מושא העתירה. דין העתירה אף **להידחות לגופה** בהיעדר עילה להתערבותו של בית משפט נכבד זה בתוכנית מושא העתירה, שכן לא נפל כל פגם, כל שכן פגם המצדיק התערבותו של בית משפט נכבד זה, בהתנהלות המשיבים או בתוכנית מושא העתירה, והכל תוך חיוב העותרים בהוצאות.

49. העובדות בתגובה זו הנוגעות לרשות הבדואים נתמכות בתצהירו של מר יובל תורג'מן, מנכ"ל הרשות לפיתוח והתיישבות הבדואים בנגב.

העובדות בתגובה זו הנוגעות למזכירות הממשלה נתמכות בתצהירו של מר יוסי פוקס, מזכיר הממשלה.

היום, י"ד בחשון תשפ"ו
05 בנובמבר 2025

שרון הואש-איגר, עו"ד
סגנית בכירה א' במחלקת הבג"צים
בפרקליטות המדינה